

Мельничук В.Г.,

кандидат економічних наук,
доцент, віце-президент ВАТ «КІНТО»

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Досліджено тенденції розвитку пенсійної системи України від початку її реформи. Проаналізовано основні показники й ефективність функціонування запровадженої трірівневої пенсійної системи. Здійснено порівняльний аналіз основних параметрів накопичувальної пенсійної системи України і пенсійних систем інших країн світу. Запропоновано комплекс невідкладних заходів, спрямованих на розв'язання проблем пенсійної реформи на нинішньому її етапі.

The author searches into the tendencies of developing the pension system of Ukraine from the beginning of its reform; analyzes the basic indexes and efficiency of the three-level pension system; makes a comparative analysis of the main parameters of Ukrainian accumulation pension system and pension systems of other countries; and suggests a complex of urgent measures aimed at solving the problems of pension reform at the present stage.

Ключові слова: державні фінанси, пенсійна система, пенсія, зарплата, Пенсійний фонд України, недержавні пенсійні фонди, накопичувальна система пенсійного забезпечення.

Стан і тенденції розвитку пенсійної системи України тісно пов'язані практично з усіма важливими суспільними процесами, що відбуваються у країні: соціально-політичними, економічними, демографічними. Саме тому питання пенсійного забезпечення громадян належать до найскладніших і потребують невідкладного вирішення.

Середній розмір державної пенсії в нашій країні у січні 2010 року становив 1032,6 грн і залишився приблизно на такому самому рівні в лютому — березні. Водночас потреби держави на її виплату є величезними: так, у березні нинішнього року вони сягнули понад 14,2 млрд грн¹. Видатки Пенсійного фонду України (далі — ПФУ) за 2009 рік становили 165,7 млрд грн, тоді як власні надходження Фонду — лише 103,1 млрд грн². Від'ємне сальдо власних доходів ПФУ покривається трансфертами з державного бюджету (плановими й на погашення дефіциту Фонду, а останніми роками ще й на ліквідацію касових розривів). Минулого року на це було спрямовано 65,3 млрд грн, що майже на 18 млрд більше, ніж у 2008 році³. Відповідно звужуються можливості державного бюджету у фінансуванні сфер охорони здоров'я, культури, освіти й інших, що погіршує матеріальний стан цих галузей і створює пригнічені соціальні настрої серед громадян.

¹ Фонд забезпечив безперебійну роботу пенсійної системи // Пенсійний кур'єр. — 2010. — № 9. — С. 2; Офіційний веб-сайт Пенсійного фонду України. — <http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/index>.

² Фонд забезпечив безперебійну роботу пенсійної системи // Пенсійний кур'єр. — 2010. — № 9. — С. 2.

³ Фонд забезпечив безперебійну роботу пенсійної системи // Пенсійний кур'єр. — 2010. — № 9. — С. 2; Офіційний веб-сайт Пенсійного фонду України. — <http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/index>; Інформація про виконання Державного бюджету України за 2009 р. / Міністерство фінансів України: [Електр. ресурс]. — <http://www.minfin.gov.ua/document/64629/11.pdf>.

Разом із тим, збільшити власні доходи ПФУ шляхом підвищення “пенсійного податку” на заробітну плату неможливо, адже в Україні ставка внесків на загальнообов’язкове державне пенсійне страхування (нарахування на заробітну плату) і так є чи не найвищою у світі: 33,2% — для роботодавця і 2% — для працівника. Існують ще п’ять “тимчасових” зборів (на операції з купівлі-продажу валюти, ювелірних виробів, нерухомості, відчуження легкових автомобілів, користування послугами стільникового зв’язку), що разом створює непомірний тиск на економіку⁴. У подальшому ситуація з фінансуванням видатків ПФУ, за рахунок яких власне й виплачується пенсія громадянам, лише загострюватиметься, оскільки вже сьогодні на одного працюючого припадає 0,9 пенсіонера. Очікується, що у 2015 році це співвідношення становитиме 1 до 1, у 2050-му — 1 до 1,39, тобто кожен працюючий працюватиме як на власну зарплату, так і відраховуватиме обов’язкові пенсійні внески на покриття 100% пенсії одного пенсіонера і ще майже 40% пенсії іншого пенсіонера⁵.

У процесі своєї еволюції пенсійні системи різних країн світу вдосконалювалися, й уже з кінця 1980-х років практично в усіх країнах було запроваджено трирівневі системи пенсійного забезпечення, що дає змогу громадянам пенсійного віку отримувати не одну, а щонайменше три різних пенсії⁶.

Запровадження в Україні за досвідом інших держав такої системи було започатковано у 2004 році ухваленням Верховною Радою законів “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” і “Про недержавне пенсійне забезпечення”⁷. Отже, з 2005 року у країні діє трирівнева система пенсійного забезпечення, що стало початком пенсійної реформи.

Нова пенсійна система складається з солідарної системи загальнообов’язкового пенсійного страхування (перший рівень), накопичувальної системи загальнообов’язкового пенсійного страхування (другий рівень) і системи добровільного недержавного пенсійного забезпечення (третій рівень).

Особливістю *солідарної пенсійної системи* є те, що в ній задіяно практично всіх дорослих громадян, незалежно від їх віку й бажання. Так, сьогодні із 46 млн українців 13,7 млн отримують пенсію, ще 15 млн осіб сплачують обов’язкові пенсійні внески до цієї системи, решта сплачуватимуть, коли знайдуть роботу або досягнуть працездатного віку⁸.

⁴ Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV; Про збір на обов’язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 26.06.1997 № 400/97-ВР. — <http://zakon.rada.gov.ua>.

⁵ Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України. — <http://www.idss.org.ua>.

⁶ Звіт Світового банку “Як уникнути кризи поважного віку: політика захисту людей похилого віку і сприяння економічному зростанню”, 1994. — <http://www.worldbank.com>.

⁷ Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV; Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV. — <http://zakon.rada.gov.ua>.

⁸ Офіційний веб-сайт Державного комітету статистики України. — <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Суб'єктами солідарної системи є застраховані особи (громадяни), страховальники (роботодавці і працівники), ПФУ, уповноважені банки, а також підприємства, що здійснюють виплату й доставку пенсій. Їх діяльність регулюється Законом України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування”⁹.

Ресурси солідарної системи (доходи ПФУ) складаються з: 1) власних доходів ПФУ; 2) ресурсів державного бюджету, які спрямовуються до ПФУ на фінансування ряду пенсійних програм, а починаючи з 2008 року, — ще й на покриття дефіциту Фонду; 3) невеликої суми коштів, які надходять до ПФУ з інших фондів обов’язкового страхування.

Власні надходження (доходи) ПФУ, левову частку яких становлять обов’язкові внески підприємств, установ, організацій і громадян, у 2009 році покривали лише 62,2 % усіх видатків Фонду (табл. 1).

Таблиця 1. Видатки і власні доходи Пенсійного фонду України у 2005—2009 роках

Показник	2005	2006	2007	2008	2009		
					план	січень — червень	факт
Видатки, усього, млрд грн	65,5	74,4	101,9	143,5	164,1	71,2	165,7
Власні доходи, млрд грн	42,2	54,3	76,0	102,0	111,4	48,0	103,1
% власних доходів	64,4	73,0	74,6	71,1	67,9	67,4	62,2

Джерела: звіти про виконання бюджету ПФУ за 2005, 2006, 2007 і 2008 роки. — http://www.pension.kiev.ua/files/pfu_11_1_25mar2009.pdf; офіційний веб-сайт Пенсійного фонду України. — <http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/index>; Пенсійний кур’єр. — 2010. — № 2. — С. 2; розрахунки автора.

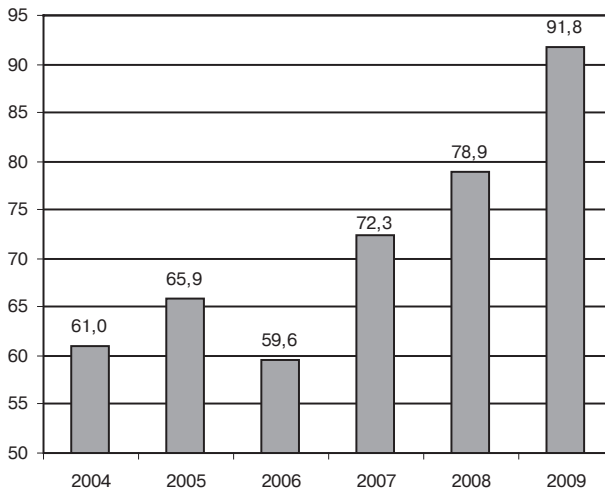
Із державного бюджету ПФУ отримує планові трансферти на пенсійне забезпечення військовослужбовців, виплату пенсій, надбавок і підвищень до пенсій, призначених за пенсійними програмами, що регулюються спеціальними законами (пенсії державним службовцям та іншим пільговим категоріям), а також кошти на покриття дефіциту Фонду.

Починаючи з 2005 року, і особливо у 2007—2009 роках, відбулося різке зростання видатків ПФУ: якщо у 2004 році вони становили 36,2 млрд грн, то у 2007-му — у 2,8 раза більше — 101,9 млрд грн. У бюджеті ПФУ на 2009 рік було передбачено 164,1 млрд грн видатків, фактично ж витрачено 165,7 млрд, що більше в 1,6 раза, ніж у 2007 році, і в 4,5 раза, ніж у 2004-му (табл.1).

Поступово обсяги видатків ПФУ стали наближатися до рівня доходів державного бюджету: у 2007 році вони становили 72,3 % його доходів, у 2008-му — 78,9 %, у 2009 році замість передбачених 84,5 % вони становили 91,8 %. По-суті, у країні за останні декілька років утворився фонд обсягом у ще один державний бюджет (рис. 1).

Разом зі збільшенням видатків ПФУ рік у рік зростали й обсяги трансфертів Фонду з державного бюджету: у 2003 році вони дорівнювали нулю, у 2004-му —

⁹ Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV. — <http://zakon.rada.gov.ua>.

Джерела: офіційний веб-сайт Державного комітету статистики України. — <http://www.ukrstat.gov.ua>; закони про Державний бюджет України на 2005, 2006, 2007, 2008 і 2009 роки. — <http://zakon.rada.gov.ua>; звіти про виконання бюджету ПФУ за 2005, 2006, 2007 і 2008 роки. — http://www.pension.kiev.ua/files/pfu_11_1_25mar2009.pdf; Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2009 рік: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2009 № 235. — <http://www.ligazakon.ua>; офіційний веб-сайт Пенсійного фонду України. — <http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/index>; Пенсійний кур'єр. — 2010. — № 2. — С. 2; розрахунки автора.

Рис. 1. Видатки ПФУ порівняно з доходами державного бюджету України (без трансфертів до ПФУ) у 2004—2009 роках, %

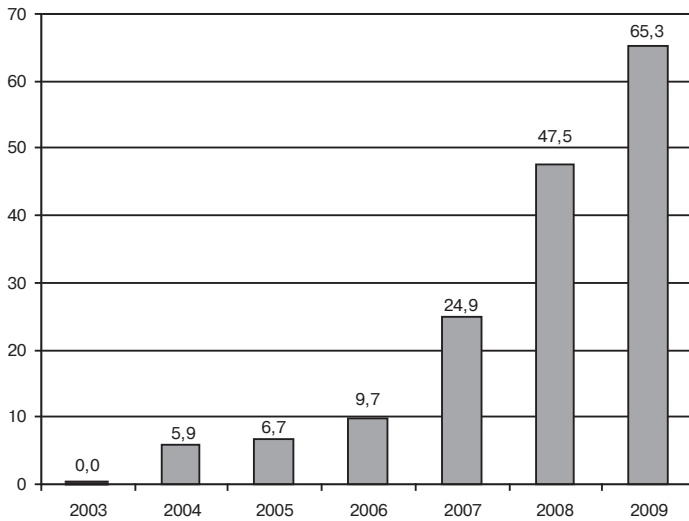
5,9 млрд грн. На 2009 рік у бюджеті ПФУ було передбачено 48,9 млрд грн трансфертів, фактично ж спрямовано 65,3 млрд (рис. 2), у тому числі для покриття дефіциту Фонду й касових розривів — 20,4 млрд замість запланованих 13,1 млрд грн.

Оцінюючи нинішню ситуацію у сфері пенсійного забезпечення, зауважимо, що кількість пенсіонерів щороку зменшується¹⁰. Водночас зменшується й загальна кількість працюючого населення, причому значно швидше. Відповідно зростає податкове навантаження на платників зборів до ПФУ. Так, якщо у 2005 році на 47,2 млн осіб припадало 14,1 млн пенсіонерів, у 2006-му на 46,9 млн осіб — 14 млн, то у 2009 році на 46,1 млн осіб — 13,7 млн пенсіонерів. Як бачимо, загальна тенденція є досить невтішною, особливо для тих, хто працює.

Розмір середньої пенсії в солідарній системі щороку збільшується. Проте, враховуючи зростаючий темп інфляції (2005 рік — 10,3 %, 2006-й — 11,6 %, 2007-й — 16,6 %, 2008-й — 22,3 %, 2009 рік — 12,3 %), реальний розмір пенсії збільшується значно повільніше¹¹. Нагадаємо, що для отримання мінімальної пенсії відповідно до законодавства потрібні дві умови: настання пенсійного віку (жінки — 55 років, чоловіки — 60 років) і наявність мінімального страхового стажу — періоду, протягом якого особа сплачувала пенсійні внески до ПФУ (для чоловіків — 25 років, для

¹⁰ Офіційний веб-сайт Державного комітету статистики України. — <http://www.ukrstat.gov.ua>.

¹¹ Офіційний веб-сайт Державного комітету статистики України. — <http://www.ukrstat.gov.ua>; офіційний веб-сайт Пенсійного фонду України. — <http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/index>.

Джерела: закони про Державний бюджет України на 2005, 2006, 2007, 2008 і 2009 роки. — <http://zakon.rada.gov.ua>; звіти про виконання бюджету ПФУ за 2005, 2006, 2007 і 2008 роки. — http://www.pension.kiev.ua/files/pfu_11_1_25mar2009.pdf; офіційний веб-сайт Пенсійного фонду України. — <http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/index>; Пенсійний кур'єр. — 2010. — № 2. — С. 2; розрахунки автора.

Рис. 2. Трансферти ПФУ з державного бюджету України у 2003—2009 роках, млрд грн

жінок — 20). Розмір мінімальної пенсії за віком визначається Законом про державний бюджет на відповідний рік. Мінімальна пенсія, як і середня, у солідарній системі також шороку зростає.

Незважаючи на позитивну тенденцію до збільшення розміру мінімальної пенсії за віком, негативні наслідки фінансової та макроекономічної незбалансованості разом зі зростанням темпів інфляції загострюють проблему пенсійного забезпечення у країні. Адже за сьогоднішнього рівня інфляції 12,3 % державної пенсії недостатньо для забезпечення гідних умов життя українських пенсіонерів, а ресурсів для її збільшення, як бачимо, немає.

Накопичувальну систему загальнообов'язкового пенсійного страхування планувалося запровадити ще 2007 року. Однак і до сьогодні цього не зроблено. Відповідно до проекту Концепції пенсійної реформи в Україні введення цієї системи тепер планується у 2012 році¹².

Система недержавного пенсійного забезпечення представлена ринком послуг недержавних пенсійних фондів (далі — НПФ), що почали діяти у 2005 році після набрання чинності Законом України “Про недержавне пенсійне забезпечення”. Поряд із НПФ на цьому ринку діють: компанії, які надають фондам послуги

¹² Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.10.2009 № 1224-р. — <http://www.ligazakon.ua>.

адміністратора, компанії з управління активами НПФ та банки, що надають послуги зберігачів активів НПФ.

Активи НПФ щороку зростають. Так, на кінець 2008 року їх обсяг збільшився на 331 млн грн, досягши 612 млн грн порівняно з 281 млн на кінець 2007-го. Наприкінці 2009 року обсяг активів НПФ становив близько 1 млрд грн¹³.

Згідно з основним принципом діяльності накопичувальної пенсійної системи — зменшення ризиків і отримання надійної доходності — активи ринку недержавного пенсійного забезпечення з метою їх збереження і примноження інвестуються в різні фінансові інструменти. Станом на кінець 2009 року активи НПФ було інвестовано в акції українських емітентів, державні, муніципальні й корпоративні облігації, у банківські метали, нерухомість та інші інструменти. Зростання активів НПФ відображає тенденцію до збільшення пенсійних надходжень до фондів та отриманого від них інвестиційного доходу.

Кількість учасників НПФ (громадян, які уклали пенсійні контракти з фондами) від початку їх діяльності неухильно зростає: на кінець 2006 року їх було 193 тис. осіб, 2007-го — 279 тис., 2008-го — 483 тис., на кінець 2009 року — понад 500 тис. осіб. Щороку збільшується й кількість пенсійних контрактів, укладених НПФ України: у 2008 році їх налічувалося 62,3 тис. порівняно з 55,9 тис. у 2007-му, на кінець 2009 року — понад 62 тис. контрактів з юридичними і фізичними особами¹⁴.

Від часу запровадження системи недержавного пенсійного забезпечення НПФ отримали інвестиційний дохід у сумі 202 млн грн, який розподілили між своїми учасниками пропорційно коштам, накопиченим на їхніх пенсійних рахунках (табл. 2).

Таблиця 2. Інвестиційний дохід, отриманий НПФ наростаючим підсумком із 2005 року, млн грн

Показник	2005	2006	2007	2008	2009 (9 місяців)
Інвестиційний дохід	9,7	45,3	68,1	86,8	202,1

Джерело: офіційний веб-сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг. — <http://www.dfp.gov.ua>.

Обсяг пенсійних виплат, які здійснюють сьогодні НПФ, через недовгий період існування фондів є ще невеликим. Однак у 2008—2009 роках він істотно збільшився. При цьому фонди у повному обсязі та вчасно виконували свої зобов'язання з виплати пенсій, навіть в умовах кризи, на відміну від інших фінансових установ країни.

Активи накопичувальної пенсійної системи є реальним багатством кожної нації і розглядаються як головне джерело довгострокових інвестицій у національні

¹³ Офіційний веб-сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг. — <http://www.dfp.gov.ua>.

¹⁴ Там само.

економіки. Тому, аналізуючи функціонування накопичувальної пенсійної системи України, варто звернутися до світового досвіду, оскільки наша країна значно відстає у цій сфері (табл. 3).

Таблиця 3. **Активи накопичувальних пенсійних систем найбільших ринків світу та України на кінець 2008 року**

Країна	Млрд дол. США	% до ВВП
Австралія	718	67
Канада	726	46
Франція	154	5
Німеччина	379	10
Гонконг	57	25
Ірландія	87	31
Японія	2731	56
Нідерланди	867	95
Швейцарія	514	104
Великобританія	1746	62
США	12 439	87
Разом	20 418	61
Україна (2009 рік)	0,125	0,1

Джерела: офіційний веб-сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг. — <http://www.dfp.gov.ua>; Watson Wyatt a global consulting firm focused on human capital and financial management. — <http://www.watsonwyatt.com>.

Оскільки в Україні другий рівень системи накопичувального пенсійного забезпечення ще не запроваджено, а третій функціонує лише п'ять років, активи накопичувальної системи є дуже малими як щодо ВВП (табл. 3), так і в розрахунку на одну особу населення (табл. 4). Для порівняння: останній показник, наприклад у США, становить 32 909 дол., у Великобританії — 32 821 дол.¹⁵

Загалом же активи накопичувальних пенсійних систем найбільших ринків світу на кінець 2009 року становили близько 23 трлн дол. США¹⁶. За період

Таблиця 4. **Порівняння активів накопичувальної пенсійної системи України та інших країн світу на кінець 2008 року**

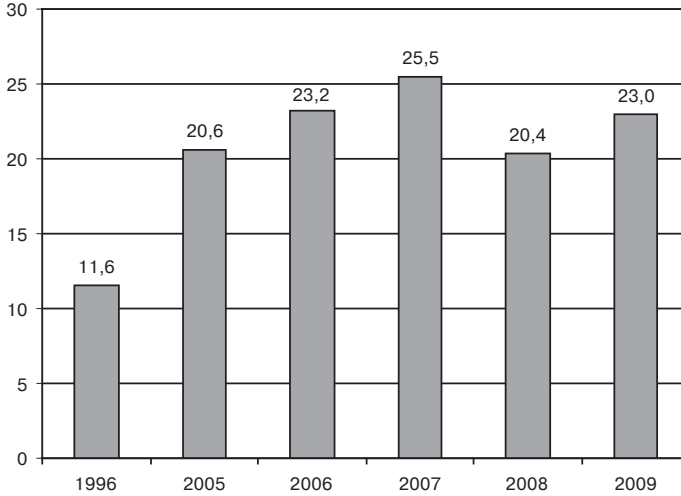
Країна	Пенсійні активи, млрд дол. США	Чисельність населення, млн осіб	Пенсійні активи, дол. США на одну особу населення
Україна (2009 рік)	0,125	46	2,7
Росія	35,6	142	251
Казахстан	10,0	16	643
Польща	56,8	39	1474
Чилі	111,0	16	6818

Джерела: офіційний веб-сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг. — <http://www.dfp.gov.ua>; Watson Wyatt a global consulting firm focused on human capital and financial management. — <http://www.watsonwyatt.com>.

¹⁵ Watson Wyatt a global consulting firm focused on human capital and financial management. — <http://www.watsonwyatt.com>.

¹⁶ Там само.

1996—2005 років вони зросли з 11,6 до 20,6 трлн дол., тобто в 1,8 раза. У 2002—2007 роках щорічний приріст активів становив 12 %, і лише у 2008 році зафіксовано зниження на 19 %, яке було майже повністю “перекрито” у 2009 році (рис. 3).

Джерела: офіційний веб-сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг. — <http://www.dfp.gov.ua>; Watson Wyatt a global consulting firm focused on human capital and financial management. — <http://www.watsonwyatt.com>.

Рис. 3. Динаміка активів накопичувальних пенсійних систем найбільших ринків світу на кінець відповідного року в 1996, 2005—2009 роках, трлн дол. США

Уникнення надмірних ризиків і підвищення дохідності активів накопичувальних пенсійних систем світу на кінець 2008 року відбувалося завдяки інвестуванню цих активів за такими класами: 41,5 % — акції, 40,2 % — облігації, 1,8 % — кошти на поточних рахунках та 16,5 % — інші активи (депозити, нерухомість, банківські метали). Тенденції 2009 року залишилися аналогічними. Серед найбільших світових ринків у більш ризикові активи кошти вкладають у Великобританії, США й Австралії. Консервативнішої стратегії інвестування — більше облігацій, менше акцій — дотримуються в Нідерландах і Швейцарії¹⁷.

Упродовж останніх п’яти років обсяги розміщення в акції дещо знизилися, тоді як розміщення в облігації зростало. У зв’язку з фінансовою кризою частка активів, розміщених в акції, зменшилася на 11-ти найбільших пенсійних ринках з 55 % у 2007 році до 41,5 % у 2008-му.

На сьогодні більшість світових накопичувальних пенсійних систем працюють за системою з установленими внесками — DC (*defined contribution*). Згідно з даними компанії “Watson Wyatt”¹⁸, протягом останніх п’яти років активи DC зростили

¹⁷ Watson Wyatt a global consulting firm focused on human capital and financial management. — <http://www.watsonwyatt.com>.

¹⁸ Там само.

щороку на 7,9 %, тоді як активи DB (*defined benefit*) — системи з визначеними виплатами — зростали значно повільніше — на 1,7 %. Нині активи DC представлені 45 % від загальних пенсійних активів порівняно з 37 % у 2003 році та 30 % у 1998 році. Накопичувальна пенсійна система України, разом із НПФ, належить до системи з установленими внесками.

Ринками з найбільшою часткою активів DC є Австралія, Швейцарія та США. Японія має 99 % активів DB. Нідерланди, де традиційно переважали активи DB, сьогодні мають істотні зрушення в бік DC¹⁹.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що пенсійна система країни має забезпечити громадян достойним, реальним, постійним і надійним доходом у старості відповідно до особистого вкладу кожного протягом періоду його економічної активності. Одночасно на макrorівні вона покликана сприяти економічному розвитку держави через внесок у фінансову стабільність, рівномірний та адекватний податковий тиск, акумулювання й інвестування довгострокових фінансових ресурсів у економіку країни²⁰.

Нинішня пенсійна система України цим вимогам не відповідає. Запровадження у країні збалансованої трирівневої пенсійної системи було започатковано у 2004 році, однак останніми роками процес загальмувався: реформу першого рівня досі не завершено; другий рівень — загальнообов'язкову накопичувальну систему, яку планувалося ввести у 2007 році, так і не введено; третій рівень діє, однак без підтримки держави й за відсутності другого рівня система недержавного пенсійного забезпечення розвивається дуже повільно. Через це всі ризики забезпечення громадян пенсією несе виключно держава, хоча вони мали б рівномірно розподілятися між державою, бізнесом і населенням, на що і спрямовано пенсійну реформу.

Значні поточні зобов'язання ПФУ сьогодні виконуються за рахунок інших видатків держави й держбюджету, що зменшує до мінімуму залишки “вільних коштів” країни та її здатність до фінансового регулювання і стимулювання економіки, у тому числі в умовах виходу з кризи. Соціологічні опитування свідчать, що абсолютна більшість населення країни не задоволена існуючою пенсійною системою²¹.

Отже, на сьогодні основними завданнями державної політики у сфері пенсійного забезпечення, на нашу думку, мають бути такі:

1. Продовжити реформування солідарної системи загальнообов'язкового пенсійного страхування в напрямі забезпечення її фінансової стійкості й соціальної справедливості. Для цього потрібно:

¹⁹ Watson Wyatt a global consulting firm focused on human capital and financial management. — <http://www.watsonwyatt.com>.

²⁰ Звіт Світового банку “Як уникнути кризи поважного віку: політика захисту людей похилого віку і сприяння економічному зростанню”, 1994. — <http://www.worldbank.com>.

²¹ <http://www.unian.net>.

— запровадити єдині для всіх громадян правила пенсійного забезпечення виключно за рахунок страхових внесків. Існуючі нині пільгові пенсійні режими відрегулювати окремим законом, де передбачити виплату надбавок до пенсії лише за рахунок роботодавців через професійні й корпоративні пенсійні фонди;

— з метою відновлення належного рівня солідарності поколінь за прикладом інших країн розпочати поступове підвищення пенсійного віку громадян, що потребує серйозної роз'яснювальної роботи серед населення;

— зміцнити стійкість і фінансову передбачуваність солідарної системи, для чого проект бюджету ПФУ розробляти разом із проектом державного бюджету в рамках балансу суспільних фінансових ресурсів країни. Верховна Рада України має затверджувати бюджет ПФУ одночасно з державним бюджетом на відповідний рік (сьогодні бюджет Фонду затверджує уряд, до того ж, часто з великим запізненням);

— розробити й запровадити програму реальної легалізації доходів населення з метою розширення бази нарахування страхових внесків;

— забезпечити прозорість солідарної системи й механізмів управління нею.

2. Запровадити накопичувальну систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Це може стати ключовим заходом, який сприятиме виведенню країни на новий рівень економічного розвитку, оздоровленню фінансової ситуації, підвищенню рівня соціального захисту громадян. Зокрема, грамотне введення накопичувальної пенсійної системи може бути каталізатором таких позитивних зрушень:

— поява у країні довгострокових інвестиційних ресурсів, акумульованих накопичувальною пенсійною системою, які використовуватимуться на фінансування розвитку економічної й соціальної інфраструктури країни, на подолання фінансової кризи;

— зниження вартості фінансових ресурсів, виникнення зацікавленості вітчизняних інвесторів у розширенні внутрішніх запозичень шляхом випуску вітчизняних боргових цінних паперів (державних, муніципальних і корпоративних облігацій) та здійснення IPO на українському ринку капіталу;

— підвищення рівня соціального захисту населення завдяки безпосередній участі громадян у накопичувальних пенсійних програмах, оскільки система накопичувального пенсійного забезпечення базується на індивідуальних рахунках учасників і створює умови для сприйняття громадянами внесків як персональних заощаджень, що будуть їм повернуті після досягнення ними пенсійного віку;

— запровадження другого рівня пенсійної системи стимулюватиме розвиток недержавного пенсійного забезпечення, добровільне створення громадянами власної пенсії, а також посилить інтерес населення до інструментів фондового ринку, що дасть можливість переорієнтувати частину коштів зі споживчого ринку на фондовий, зв'яже надлишкову грошову масу, яка перебуває в обігу, а отже, сприятиме подоланню інфляції.

Функціонування другого рівня пенсійної системи сприятиме також відновленню фінансової стабільності у країні, у тому числі, через зміну співвідношення іноземного та українського капіталу на фондовому ринку на користь вітчизняного.

Як свідчать розрахунки, бюджет ПФУ в разі поступового охоплення громадян залежно від їх віку другим рівнем накопичувальної пенсійної системи втрат не відчує, якщо, наприклад, обов'язкові платежі до другого рівня в рік запровадження системи здійснюватимуться лише на користь осіб, яким цього року виповниться 40 років, на що з ПФУ буде перерозподілено близько 700 млн грн. Наступного року коло розшириться за рахунок осіб наступної вікової групи (39 років) і т. д. — до повного охоплення всього зайнятого населення з темпами відповідно до економічних можливостей держави.

Для введення другого рівня пенсійної системи необхідно прийняти Закон “Про запровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування”. Потрібно також розробити комплекс заходів, які повинні здійснювати міністерства й відомства, для введення другого рівня з визначенням терміну запровадження, вікового цензу учасників і розміру страхових внесків.

3. Сприяти подальшому розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення. Для цього слід передбачити:

- регулярне проведення системних державних кампаній із роз'яснення необхідності участі громадян і роботодавців у недержавному пенсійному забезпеченні;
- прийняття змін до Закону України “Про недержавне пенсійне забезпечення”, спрямованих на захист прав учасників системи добровільного недержавного пенсійного страхування, а також надання їм податкових пільг, як це передбачено Концепцією подальшого проведення пенсійної реформи²².

²² Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.10.2009 № 1224-р. — <http://www.ligazakon.ua>.